

OLIV TA'LIM JARAYONIDA METODIK YONDASHUVLAR NAZARIYASI VA AMALIYOTI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7831013>

Kunnazov Qaxramon Ergashevich

TAFU Pedagogika kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya.

Ushbu maqolada ta'lim metodlarini joriy qilishda ta'lim oluvchilarning yosh xususiyatlarini e'tiborga olish tamoyillari va metodik yondashuvlar nazariyasi haqida fikr mulohazalar yuritiladi.

Kalit so'zlar.

ta'lim metodlari, usullar, bilish faoliyati usullari, ta'lim beruvchi, ta'lim oluvchi, ilmfan, texnika-texnologiya,

Oliy ta'lim jarayonida metodik yondashuvlar nazariyasi va amaliyoti turlicha bayon qilinishi pedagogikaning tarixiy taraqqiyotga borib taqaladi. Muhammad ibn Muso al-Xorazmiy, Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sinoning o'qitish metodlari haqidagi qarashlarini yoritish. Ta'lim metodlarini joriy qilishda ta'lim oluvchilarning yosh xususiyatlarini e'tiborga olish tamoyillarini bayon qilish, ta'lim metodlarini takomillashtirishga bo'lgan zamonaviy yondashuvlar haqidagi ma'lumotlarni yoritib berish. Oliy ta'lim jarayonining muvaffaqiyati uning shakligagina emas, balki qo'lanilayotgan metodlar samaradorligiga bog'liq bo'lib, u ta'lim nazariyasida asosiy o'rinlardan birini egallaydi.

Ta'lim metodologiyasi asosida, o'qitishning o'z oldiga qo'ygan maqsadlariga erishish usullarini hamda o'quv materialini nazariy va amaliy yo'naltirish yo'llarini anglatadi. O'qitish metodlari ta'lim jarayonida ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchi faoliyatining qanday boiishi, o'qitish jarayonini qanday tashkil etish va olib borish kerakligini hamda shu jarayonda ta'lim oluvchilar qanday ish-harakatlarini bajarishlari kerakligini belgilab beradi. Shuningdek, ta'lim metodi o'qituvchi va ta'lim oluvchilarning o'qish vazifalarini bajarishga qaratilgan nazariy va amaliy bilish faoliyati yolidir. Hozirgi zamon didaktikasi va xususiy metodikasida ta'lim metodlarini tavsiflashga turlicha yondashuvlar. Ta'lim metodlari tevarak-atrofdagi dunyoni bilishning umumiy qonuniyatlarini tushunishga bog'liqdir, ya'ni ular

falsafiy metodologik asosga ega va ta'lim jarayonidagi qarama-qarshiliklarni, ta'lim jarayonining mohiyatini va tamoyillarini to'g'ri anglash natijasidir. Ta'lim materiali ta'lim mazmunida ifodalangan ilmiy fikr mantig'iga bog'liq. Pedagogik qarashlarda nazariya qancha kam ifodalangan bo'lsa, ta'lim metodlari bu nazariyaga shuncha kam bog'liq bo'ladi. Pedagogika fani maktablar va ta'lim beruvchilarning ilg'or ish tajribalarini umumlashtiradi, an'anaviy ta'limning ilmiy asoslarini ko'rsatib beradi, o'qitishning zamonaviy, samarali metodlarini ijo-diy ravishda izlab topishga yordam beradi.

Shu sababli ham ta'lim metodlari oldiga quyidagi asosiy talablar qo'yiladi:

1. O'quv materialini o'rganish yo'li fikr yuritishning didaktik-materialistik usullarini, milliy mafkuraga hamda milliy qadriyatlarga asoslangan axloq, xulq-atvorning irodaviy sifatlarini shakllantirishga olib kelishi kerak.

2. Ta'lim metodi ilmiy dalillar bilan ravshanva aniq asoslangan bo'lishi lozim.

3. Ta'lim metodlarining tizimlilik ularning samaradorlik darajasini belgilaydi.

4. Ta'lim metodlari oldiga muqarrar sur'atda qo'yiladigan yana bir talab - ularning tushunarli bo'lishi.

5. Talabani sezgi organlari orqali bilishga o'rgatish va o'quv jarayonida ko'rsatmali qurollardan iloji boricha ko'proq foydalanish.

6. Ta'lim metodlari oldiga qo'yiladigan talablardan yana biri - bu bilimlarning asosli va puxta bo'lishi. Ta'lim metodlari yaxshi natija beradigan bo'lishi lozim. Ta'lim beruvchining tushuntirish va ta'lim oluvchilarning o'ziashtirish usuli rejalashtirilgan yoki mo'jailangan natijani berishi kerak.

7. Ta'lim metodlari va vositalarining tavsifi

Metodlar bir qancha asosiy guruhlardan iborat bo'lib, ularning har biri o'z navbatida kichik guruhlar va ularga kiruvchi alohida metodlarga bo'linadi. O'quv-biluv faoliyatini tashkil qilish va amalga oshirish jarayonining o'zi esa axborot uzatish, qabul qilish, anglash va o'quv axborotlarini esda saqlashni hamda olinadigan bilim va ko'nikmalarni amaliyotda qo'llay olishni nazarda tutishni hisob-ga olsak, birinchi guruh metodlariga so'z orqali axborotni uzatish va eshitish orqali qabul qilish metodlari og'zaki metodlar; hikoya, ma'ruza, suhbat va boshqalar; ikkinchi guruh metodlariga o'quv axborotlarini ko'rgazmali uzatish va ko'rish orqali qabul qilish metodlari - ko'rgazmali metodlar: tasviriy, namoyish qilish va boshqalar; uchunchi guruh metodlariga o'quv axborotini amaliy mehnat harakatlari orqali berish (amaliy metodlar, mashqlar, laboratoriya tajribalari, mehnat harakatlari va boshqalar) kiradi. Demak, amaliyotda keng qo'llanilib kelayotgan ta'lim metodlarini quyidagi ko'rinishda ifodalash mumkin .

1-shakl. Ta'lim metodlari.

Ta'lim metodlari tarkibi.

Ta'lim metodlari tarkiban o'qitish metodlari va o'qish metodlaridan iborat. O'qituvchi bilimlarni og'zaki bayon etsa, talabalar uni tinglaydi, o'qituvchi mustaqil ish topshirsa, talabalar bajarishadi. Bilimlarni og'zaki bayon etish, mustaqil ishlash kabilar o'qitish metodlari bo'lib, ular vositasida didaktik vazifalar (bilimlarni o'rganish, mustahkamlash, takrorlash va sh.k) hal etiladi. O'quv-tarbiya jarayonida ta'lim metodlarining samaradorligini oshirish maqsadida o'qitish va o'qish metodlaridan foydalaniladi. Masalan, ma'ruza metodi tarkiban o'qituvshining o'rganilayotgan mavzuni mantiqiy izchillikka, og'zaki bayon qilishi, talabalarning esa o'quv materiallarini izchil tinglashi kabi metodlardan iborat. Ma'ruza metodidan shu yo'sinda foydalanish o'qituvchining va talabaning ham faolligi oshadi, ta'limning samaradorligini oshirish ehtiyojlariga mos kelmaydi. Zero, ma'ruzaning yuqoridagi ko'rinishi faqat talabalar xotirasiga mo'ljallangan. Ma'ruza ham talaba xotirasiga, ham ular tafakkuriga mo'ljallab tashkil etilganda, uning samaradorligi yanada oshadi. Novatr o'qituvchilar ma'ruza metodining samaradorligini oshirish maqsadida turli variantlardan foydalanishadi.

1-variant. Ma'ruzada oldin talabalar oldiga muammolar qo'yish. Muammoning bajarilishini muhokama qilish va shu asosda o'quv materiallarini mantiqiy izchillikda bayon etish. Ma'ruzadan oldin qo'yilgan muammo talabada bilishga ehtiyojni uyg'otadi. Shu tufayli talaba ta'lim jarayonining faol sub'ektiga aylanadi. 1-variantda ma'ruza quyidagi ko'rinishga ega bo'ladi: .

O'qitish-metodlari O'qish metodlari

Mavzuga oid muammoni tanlash -muammoni qabul qilish va qo'yish; tahlil qilish; muammoning bajarilishini-muammoni bajarishga oid tahlil qilish; tahlilda faol qatnashish; muammoning bajarilishi asosida - o'qituvchi tushuntirishlarini o'quv materialini izchil bayon etish

2-variant. Ma'ruzadan oldin talabalar faoliyatidan o'tgan omillarni, odatdagi muloqot yo'li bilan o'rganilgan bilimlarni tahlil etish. Bu variantda ma'ruza talaba faoliyatidan o'tgan omillarni, bilimlarni tahlil qilish asosida tashkil etiladi.

3-variant. Oldin o'rganilgan bilimlar bilan bugungi yangi o'quv materiali o'zaro daxldor bo'lsa, bilimlarni esga tushirish maqsadida suhbat o'tkaziladi. Suhbat yo'li bilan o'rganilgan va endi o'rganiladigan bilimlar o'rtasida tabiiy bog'lanish hosil qilinadi. Ma'ruza shu bog'lanishning davomi sifatida o'tkaziladi.

Talaba faoliyati -ko'rgazma qurolni tahlil etish;

-qo'yilgan muammo to'g'risida o'ylash;

- o'qituvchi tushuntirishlarini tinglash;
- xulosalarni esda olib qolish;
- bilimlarni o'quv va hayotiy sharoitlarga tatbiq qilish.

4-variant. Ko'rsatma qurollarda berilgan omillarni tahlil qilish asosida ma'ruza tashkil etilganda, quyidagicha ko'rinishni oladi.

- O'qituvchi faoliyati ko'rgazma qurolni tahlil ettirish;
- talabalar oldiga muammolar qo'yish;
- qo'yilgan muammo asosida bilim-larni izchil bayon etish;
- xulosalar chiqarish;
- bilimlarni o'quv sharoitlariga tatbiq qilishni tashkil etish;

Yuqoridagilardan ko'rinadiki, ta'limda hech bir metod sof holda qo'llanilmaydi. har bir ta'lim metodi tarkiban o'qitish metodlari va o'qish metodlaridan iborat. O'qitish va o'qish metodlarining bir-biriga mosligi, o'qitish va o'qish faoliyatlarining o'zaro muvofiqlashuvini ta'minlaydi. Bu o'z navbatida didaktik ta'sirning o'qitish va o'qish faoliyatlari o'zaro ta'sirining samarali amal qilishiga olib keladi. O'qitish metodlari va o'qish metodlarining bir-biriga muvofiqlashuvi ta'limning ijtimoiy instinktning alohida turi-o'qitish va o'qish faoliyatlarining o'zaro ta'siri shaklida amal qilishni ta'minlaydi. O'qitish va o'qish faoliyatlari o'zaro ta'sir mohiyatidan kelib chiqib, ta'lim metodlarini ikki guruhga ajratamiz; o'zaro ta'sirni tashkil etish va boshqarish metodlari, o'zaro ta'sir natijasini nazorat etish metodlari.

Ta'lim metodlarining har bir guruhida o'qitish va o'qishning o'zaro ta'siri qatnashadi. O'zaro ta'sir ishtirok etmaydigan metod ta'lim metodi sanalmaydi. Masalan, o'qituvchi evristik suhbatni tanladi deylik: talabalar uchun tushunarli, ularni qiziqtiradigan savollarni o'rtaga tashlay olish o'qituvchi faoliyatiga bog'liq. O'qituvchi o'zi dars beradigan guruh talabalarining umumiy tayyorgarligini aniq, talabalarining real bilish imkoniyatlarini hisobga olsa, ularning yosh va individual xususiyatlariga tayansa, ana o'shandagina guruh talabalari ta'limda faol ishtirok etishadi. O'qituvchi faolligi talaba faolligini va o'z navbatida, talabalar faolligi o'qituvchi faolligini ta'minlaydi. O'zaro ta'sirni tashkil etish va boshqarish metodlari tasnifi. Og'zaki bayon metodlari. hikoya, tasvir, suhbat, ma'ruza ta'limning bilimlarni Og'zaki baen qilish metodlari sanaladi. Bu metodlar evristik suhbatni hisobga olmaganda, asosan, talabalarining xotirasiga mo'ljallab tashkil etiladi. hurilish jihatidan ularning tarkibi bir xil: o'qituvchi tushuntiradi, talabalar tinglaydi. Mustaqil ishlash metodlari. Mustaqil ishlar ta'limning turli guruhlari, sikllarida, darsning barcha bosqichlarida o'tkaziladigan, o'qituvchining bevosita

ishtirokisiz, ammo uning ko'rsatmalari, rahbarligida bajariladigan intellektual va amaliy topshiriqlardir, hozirgi paytda mustaqilishlarning quyidagi turlaridan foydalaniladi.

Demak, xulosa o'rnida darslikdagi qoidalar va ta'riflar ustida mustaqil ishlash, darslikdagi qoida va ta'rifni o'qish va ularga oid omillarni ajratish, o'qituvchi bergan, o'qituvchi topshiriqig'iga ko'ra to'plagan omillarni tahlil etish va xulosa chiqarish, darslikning ayrim betlarini tanlab o'qish va shu bilimlardan amaliyotda foydalanish yo'llari to'g'risida qisqacha hisobot tayyorlash, mantiqiy qismlarga ajratish va terminlarga izoh yozish, darslik, o'quv qo'llanmalarni va qo'shimcha adabiyotlardan o'rganilgan mavzu doirasida omil to'plash, ma'ruza, hikoya, suhbat paytida o'qituvchi chiqargan xulosalarni darslikdagi qoida, ta'rif aniqliklariga solishtirish. Darslikdagi amaliy materiallar ustida mustaqil ishlash, asosan darslikdagi mashq, misol va masalalar variantlar asosida musobaqalashib bajarish, darslikdagi amaliy materiallar asosida turli diagramma, jadval, chizmalar tayyorlash, laboratoriya mashg'ulotlarini o'tkazish rejasini tuzish muhim ahamiyatga ega.

Mashg'ulotlarda turli mustaqil ishlarni bajarish talabalarda mustaqillikni tarbiyalaydi. Mustaqillik esa shaxsiy sifat hisoblanadi. Mustaqil ishlash metodlaridan foydalanishda qator qoidalarga rioya qilinadi, talabalarni mustaqil ishlashga tayyorlash, mustaqil ishlarning tushunarli bo'lishi, mustaqil ish uchun yetarli vaqt ajratish, mustaqil ish natijasini tekshirish orqali amalga oshiriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" gi PF-60-sonli Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 11-maydagi "2022-2026-yillarda Xalq ta'limini rivojlantirish bo'yicha Milliy dasturni tasdiqlash to'g'risida" gi PF-134-son Farmoni.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 21-iyundagi "Pedagogik ta'lim sifatini oshirish va pedagog kadrlar tayyorlovchi oliy ta'lim muassasalari faoliyatini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" PQ-289-sonli Qarori.

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-iyundagi "Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti faoliyatini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar tog'risidagi PQ-290-sonli Qarori.
5. Pedagogika. // M.Toxtaxodjayevevaning umumiy tahriri ostida. Darslik. - T.: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2010.
6. Axmedova M.E. Tashkenbayeva U.A. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Darslik - T.: Tibbiyot nashriyoti maatbaa uyi MCHJ, 2022.